

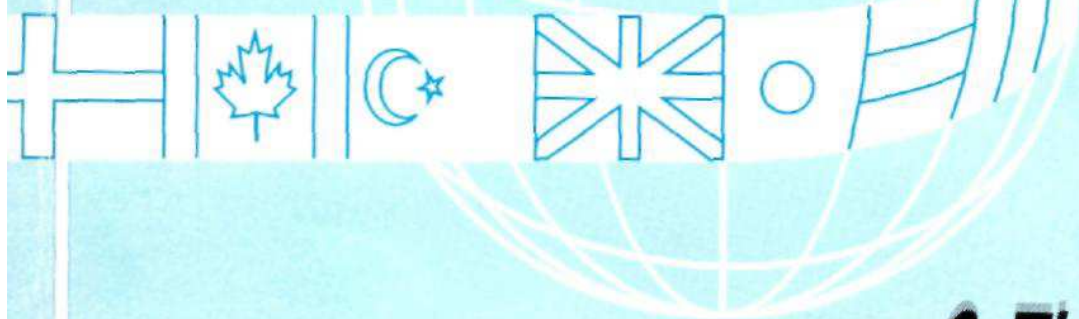
НАУКА І ОСВІТА

НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ SCIENCE AND EDUCATION

Науково-практичний журнал
ПІВДЕННОГО НАУКОВОГО ЦЕНТРУ АПН УКРАЇНИ

Спецвипуск

ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ:
ДОСВІД МІНУЛОГО - ПОГЛЯД У МАЙБУТНЄ

6-7' 2004

НАУКА І ОСВІТА

SCIENCE AND EDUCATION – НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ

№ 6-7 ЖОВТЕНЬ 2004

**СПЕЦВИПУСК ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ:
ДОСВІД МИНУЛОГО – ПОГЛЯД У МАЙБУТНЄ**

Науково-практичний журнал
Південного наукового
Центру АПН України
Рік заснування – жовтень 1997
Виходить 1 раз на два місяці

Редакційна колегія

О.Я.ЧЕБИКІН, докт. психол. н., професор, академік АПН України

(головний редактор),

А.М.БОГУШ, докт. пед. н., професор, академік АПН України

(заступник гол. редактора, педагогіка, методика),

І.М.БОГДАНОВА, докт. пед. н., професор,

Г.З.БЕДНИЙ, докт. психол. н., професор (університет Луїзвіль, США),

Т.П.ВІСКОВАТОВА, докт. психол. н., професор, академік Української АН (Од.),

М.П.ГУЗИК, чл.-кор. АПН України,

В.К.КАЛІН, докт. психол. н., професор (Сімферополь),

Н.Ф.КАЛІНА, докт. психол. н., професор (Сімферополь),

Вальдемар КАРБОВСЬКИЙ, докт. психол. н., професор (університет, Луїзвіль, США),

Е.Е.КАРІОВА, докт. пед. н., професор (Од.),

З.Н.КУРЛЯНД, докт. пед. н., професор,

А.Ф.ЛІЩЕНКО, докт. пед. н., в. о. Професора (Од.),

Р.Ю.МАРТИЦОВА, к. пед. н., чл.-кор. АПН України,

О.П.САННИКОВА, докт. психол. н., професор (Од.),

С.М.СИМОНЕНКО, к. психол. н., доцент,

Р.І.ХМЕЛЮК, докт. пед. н., професор (Од.),

Б.Й.ЦУКАНОВ, докт. психол. н., професор (Од.),

М.П.ЧЕРКАСОВ

(відповідальний секретар)

ББК 74я54

Н34

УДК 37(05) "54-02"

Журн. Наук.-практич. Педагогіка і психологія

Зареєстровано 11.06.1997 р. серія КВ № 2802

© Південний науковий Центр АПН України, 2004

Рекомендовано до друку Вченою Радою

ПНЦ АПН України 11 жовтня 2004 р. (Пр №7/2).

Здано до набору 11.10.2004. Підп. до друку 14.12.2004.

Формат 70x108/16. Папір друк. №1. Друк офсетний.

Обл.-вид. арк. 59,5. Наклад 200 прим. Зам №374

Комп'ютерна верстка О. І. Кисельова

Редакція англійських текстів Г.В. Мельниченко

Адреса редакції: 65014 Одеса, вул. Пушкінська, 23. Тел. 252-913, 259-031.

ЗМІСТ

<i>Антасьєв А.М.</i> Соціально-психологічні аспекти конфліктів у державно-управлінській діяльності.....	5
<i>Бабанова Л.М.</i> Проблемы формирования адекватного поведения личности в различных ситуациях служебной деятельности.....	7
<i>Бартелева Н.А.</i> Формирование познавательных потребностей подростков путем развития эмоционально-волевой сферы.....	9
<i>Бедфати А.А.</i> Психическое здоровье как проявление личностной зрелости.....	13
<i>Блінов О.А., Степаненко А.А.</i> Особистісний фактор при оцінці бойових можливостей з'єднання.....	15
<i>Богданова І.М.</i> Аналіз проблем соціалізації сучасної молоді.....	17
<i>Борисенко З.Т.</i> Особливості імперативних і діалогічних впливів у взаємодії батьків з підлітками.....	20
<i>Брянза Н.В.</i> Паттерны личности, переживающей профессиональный кризис.....	22
<i>Будийський М.Ф.</i> Психологічні механізми допиту підозрюваного та звинуваченого.....	25
<i>Бутузова Л.П.</i> Особистісне ставлення до загрози ураження ВІЛ як предиктор безпечної поведінки підлітків.....	27
<i>Васильченко С.В.</i> Методики дослідження працездатності операторів сенсомоторного профілю.....	30
<i>Васильченко Н.А.</i> Психологические особенности эмоциональности детей младшего школьного возраста.....	33
<i>Васютинський В.О.</i> Психологічна структура влади в інтеракційному дискурсі.....	35
<i>Вдовиченко О.В., Давидюк О.С.</i> Предрасположенность к стрессам у олигофренов с нарушением нейродинамики.....	38
<i>Величенко Л.К.</i> Структура субъектности.....	39
<i>Власова О.І.</i> Психологічні чинники розвитку соціальних здібностей підлітків 13-14 років.....	43
<i>Водолазская Е.В.</i> Формирование творческой самостоятельности учащихся вальдорфских школ.....	47
<i>Водолазская О.О.</i> Саморегуляция в профессиональном становлении педагогов.....	50
<i>Воронова Ю.В.</i> Вплив сексуального насильства на особистість неповнолітніх.....	52
<i>Гайворонська О.М.</i> Вимоги до іміджу політичного діяча юнаків та дівчат 18-20 років.....	55
<i>Гвоздій С.П.</i> Проблема підготовки фахівців до викладання курсу "Безпека життєдіяльності людини".....	57
<i>Головська І.Г.</i> Професійні та особистісні якості суб'єкта психологічного впливу.....	59
<i>Горячая Т.С.</i> Изменение некоторых показателей психического здоровья личности в результате психокоррекционной работы.....	63
<i>Гонимський Ярослав</i> Крос-культурне дослідження депривованої особистості.....	65
<i>Грибенюк Г.С.</i> Самореалізація особистості як соціально-психологічна проблема.....	67
<i>Гузенко В.А.</i> Вплив мотивації досягнення на особливості соціальних страхів у осіб юнацького віку.....	70
<i>Гурин Г.С.</i> модель блочно-модульної технології професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарного профілю до застосування ІІТ у навчальному процесі загальноосвітньої школи.....	73
<i>Демет'єва К.Г.</i> Особистісні властивості і психологічні особливості артистичного образу в цирковому мистецтві.....	75
<i>Денисенко А.А.</i> Проблема мотивации вступления в брак старших подростков.....	78
<i>Ехнич А.В.</i> Экологическое сознание как условие профессионального становления будущего педагога.....	81
<i>Єрмакова С.С.</i> Прийоми педагогічної атракції та їх застосування в умовах професійного стресу.....	82
<i>Єремєнко Т.С.</i> Підготовка викладачів іноземної мови: міжособистісна взаємодія.....	86
<i>Сфімова Н.О.</i> Взаємозв'язок відображення у свідомості змісту стендової реклами і особливостей особистості підлітків та юнаків.....	89
<i>Жаровцева Т.Г.</i> Проблема професійної позиції педагога у процесі взаємодії з дітьми.....	92
<i>Жидко М.Е.</i> Особенности структуры самооценки и самости у мужчин с отношениями супружеской зависимости.....	94
<i>Завадская Н. С.</i> Методика, способствующая активизации воображения учащихся младшего школьного возраста.....	98
<i>Іванов Д.И.</i> Глубиннопсихологический анализ системы детско-родительских отношений: возможности и перспективы.....	100
<i>Карпюк О.В.</i> Типове й індивідуальне у структурі діалогічного мислення особистості.....	104
<i>Кириленко О.А., Пархомчук Л.А.</i> Емоційні прояви професійного шляху особистості.....	107
<i>Кисляк О.П.</i> Психологічні чинники переживання внутрішньоособистісного конфлікту хворими на ДЦП.....	109
<i>Ковалев В.И.</i> Концепция личностного времени в контексте темпоральной психологии.....	112

Ковалів Ж.В. До питання про педагогічну інтуїцію в індивідуальному стилі професійної діяльності	116
Ковальчук В.Ю. Використання інноваційних педагогічних технологій при підготовці майбутніх педагогів	119
Ковальчук З.Я. Форми емоційних стосунків у системі "вчитель-учень"	121
Козакова Г.О. Криза та її взаємозв'язок з віковими особливостями особистості	124
Калимейчук Е.Б. Развитие профессионально важных качеств будущего психолога в процессе профессионального обучения	127
Калот С.А. Моделирование психокоррекционной работы	129
Комар М.Н. Информация в кибернетических системах	131
Кориссва А.І. Психосоматичний підхід до проблеми злоякісних новоутворювань молочної залози	134
Коробицька М.Б. Реабилитационные возможности экзистенциальной психологии В. Франкла и ее применение в условиях кризисного общества	137
Кочарян А.С. Принцип процессуальности в психотерапии и психологии личности	140
Крайнюк В.М. Порівняльний аналіз індивідуально-психологічних властивостей і стресостійкості рятувальників у посттравматичний період	142
Кузнецова О.В. Эмоциональность как один из факторов индивидуально-психологических особенностей социальной адаптивности	146
Курлянд З.Н. Формування позитивної я-концепції майбутнього вчителя	149
Лебідь Г.С. Особливості прояву агресивності в міжособистісних стосунках у ранньому юнацтві	151
Лисенко Е.В. Динамика ценностных ориентаций личности в постсоветской Украине	153
Луцки П.В. Формирование нового образовательного пространства: из опыта инновационной работы	155
Лядок Г.М. Проблема формування ціннісних орієнтацій підлітків	157
Мазуха І.С. Особливості суб'єктивного контролю в осіб з високим та низьким рівнем агресивності	160
Максименко С.Д. "Одиниці аналізу" розвитку особистості: методологія питання	162
Максименко К.С. Психічні стани як об'єктивація внутрішнього світу особистості	166
Махеева Е.Л. Попытка исследования чувства вины с помощью нестандартизированного самоотчета	168
Машиш Н.В. Особенности межличностных отношений несовершеннолетних правонарушителей, совершивших разные виды преступлений	170
Масанов А.В. Проблема психологічних бар'єрів особистості в психології	173
Меліхова І.О. Дослідження мотиваційної сфери в осіб, які займаються підприємницькою діяльністю	176
Моховий В.І. Фактор стресостійкості/стресовразливості у структурі особистісного симптомокомплексу військовослужбовців ВСП	179
Мосійчук Г.В. Самооцінка у структурі самосвідомості особистості, яка розвивається	181
Направна О.Б. Вплив когнітивного стилю на успішність навчальної діяльності студентів	183
Нестеренко В.В. Валеологічне виховання дошкільників як педагогічна проблема та шляхи її вирішення	186
Новотна М.А. Неповнолітній як суб'єкт злочину	187
Орищенко О.А. Качественные и содержательные показатели эмпазии: корреляционный анализ	189
Орлова А.Е. Механизмы формирования стратегии адаптации к возрастному фактору в старости	191
Осипова Т.Ю. Педагогічні умови формування професійно орієнтованої особистості майбутнього вчителя та їх взаємодія	195
Павелків В.Р. Розробка комплексу методик психодіагностики відхильної поведінки підлітків	197
Павелків Р.В. Формування стратегії заступництва в молодшому шкільному віці	199
Павленко В.В. Ресурсно-стильовий комплекс методів управління стресовими педагогічними ситуаціями	202
Павленко В.В. Плани комунікації у сприйманні та переживанні особистістю події	205
Паламарь А.Д. Прикладные аспекты коррекции эмоциональных расстройств у военнослужащих-миротворцев	208
Пальчикова І.О. Педагогічна практика у формуванні професійно-педагогічної культури майбутніх педагогів	209
Папуча М.В. Проблеми провідної діяльності старшокласників (практично-психологічний аспект)	212
Перелісіна Л.А. Залежність професійної діяльності від психічної стійкості керівника в системі ОВС	216
Пивоварчик І.М. Якісні та кількісні критерії аналізу й оцінки діяльності наукових колективів	219
Погребняк Е.Д. Система ценностных ориентаций при построении жизненной перспективы в юношеском возрасте	221
Поломаренко Л.П. Особенности ценностных ориентаций студенческой молодежи с позиций мотивационно-смысловой теории ценностей Ш.Шварта	224
Посапський О.В. Психологічний аналіз образу майбутнього у старшокласників	227
Прокоф'єва-Акопова С.А. Негативний вплив телереклами на психічні стани особистості	230
Пурто Е. Ю. Краткосрочная групповая психотерапия с позиций интегративного психотерапевтического подхода	233

<i>Нустовіт В.А.</i> Сміслова організація особистісного досвіду	236
<i>Радкіна В.Ф.</i> Модель формування художньо-естетичного смаку як професійної якості вчителя	238
<i>Резніченко М.І.</i> Професійна підготовка вчителів образотворчого мистецтва в системі педагогічної освіти	240
<i>Розіна І.В.</i> Вікові особливості динаміки розвитку інтелектуальної сфери молодших школярів	242
<i>Сагайдак О.</i> Взаємозв'язок часової мікроструктури свідомості та емоційного профілю особистості	245
<i>Сапнікова О.П., Болдирева А.В.</i> Опыт исследования мотивации общения	248
<i>Сапнікова О.П., Казанжи М.И.</i> Фасилитивность в системе индивидуально-психологических особенностей личности	251
<i>Свинаренко Р.М.</i> Відображення часової складової в картині світу суб'єкта	253
<i>Сергеева А.В.</i> Психогенетический анализ современного социума	255
<i>Сердотецька Я.М.</i> Художньо-графічна підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва в системі педагогічної освіти	258
<i>Середняцька І.Я.</i> Психологічні особливості осіб з різним рівнем і типом кризи ідентичності	261
<i>Сидоренко Н.І.</i> Особистісні аспекти усвідомлюваної саморегуляції поведінки майбутніх педагогів	264
<i>Симоненко С.М.</i> Стратегіально-семантичний підхід до дослідження візуального мислення	267
<i>Ситнік С.В.</i> Уточнення професійно-важливих якостей управлінського персоналу на морському транспорті	270
<i>Скалич Л.І.</i> Творче мислення як фактор інтелектуальної обдарованості особистості	272
<i>Скварцова С.О.</i> Методика формування у молодших школярів загальних умінь розв'язувати сюжетні математичні задачі (на матеріалі складених задач)	275
<i>Скотта Н.В.</i> Самовизначення особистості	277
<i>Сотрун І.П.</i> Вплив сімейного виховання на розвиток емоційної сфери дитини	280
<i>Старовойтенко О.О.</i> Психологическая интерпретация автобиографических текстов в исследовании выдающейся личности	283
<i>Стецюк І.І.</i> Особливості корекції негативних стереотипів у педагогічній взаємодії вчителів з учнями-підлітками	286
<i>Сухолєнова Е.Г.</i> О задачах психологической службы в работе с молодёжью на базе ДМРЦ «Смарагдовый» и педагогического факультета КУГИ	289
<i>Сухолєнова Е.Г.</i> О психокоррекционных методах в педагогической практике	291
<i>Тепляков Н.Н., Гилкина Н.И.</i> Дифференциация сказочных персонажей в системе нравственных парадигм старшими дошкольниками	293
<i>Терлецька Л.Г.</i> Техніки інтегрованої психотерапії як методи розвитку самопізнання	296
<i>Ткачук О.В.</i> Формування професійної здатності у студентів художньо-графічного факультету	299
<i>Томашевская Т.А.</i> Негармоничные семьи как фактор девиантного поведения подростков в школе	302
<i>Третьяков С.И.</i> Вияв агресивної поведінки у працівників служб охорони	304
<i>Фармагей С.М.</i> Гендерний аспект мотиваційної сфери особистості	307
<i>Фоля Ю.</i> Психологические портреты акцентуированных личностей	309
<i>Цибух Л.М.</i> Виявлення специфіки професійного мислення на прикладі дослідження менеджерів	312
<i>Чаус Ю.І.</i> Результати розвитку управлінської компетентності майбутнього офіцера	313
<i>Чекан Ю.Н.</i> Агрессия и конформизм детей и подростков с девиантным и делинквентным поведением	315
<i>Чернявская Т.И.</i> Исследование мотивации предпринимательской деятельности	318
<i>Шатовал М.А.</i> Урахування особливостей структури семантичної пам'яті при розробці навчальних матеріалів дистанційного курсу	321
<i>Юнг Н.В.</i> Основні стратегічні підходи до виділення груп підвищеної психологічної уваги	324
<i>Яворська Г.Х.</i> Закономірності становлення і розвитку професійної діяльності працівників міліції	325
<i>Ягоднікова В.В.</i> Формування лідерських якостей старшокласників в особистісно орієнтованому виховному процесі загальноосвітньої школи	328
<i>Яковлева М.В.</i> Психологическая культура учителя как фактор развития познавательной мотивации подростка	330
<i>Ямницький В.М.</i> Психологічні чинники розвитку життєтворчої активності особистості	333

Особистісні аспекти усвідомлюваної саморегуляції поведінки майбутніх педагогів

Питання особистісного розвитку студента та формування його готовності до майбутньої професійної діяльності є ключовими у теорії та практиці вдосконалення роботи сучасного вищого навчального закладу. Саме в процесі навчання у вузі відбувається первинне “освоєння” професії, визначається життєва та світоглядна позиція молодшої людини, вивчаються індивідуалізовані способи діяльності, форми поведінки та спілкування. При цьому однією з провідних проблем є побудова такої системи навчально-освітнього процесу, яка б оптимально враховувала особливості і закономірності не лише особистісного розвитку студента, але і його професійного становлення як спеціаліста. Тому необхідним стає виявлення взаємозв'язку та взаємообумовленості двох процесів: розвитку особистості та становлення професіонала.

У нашому дослідженні зроблено спробу виявити особистісні аспекти прояву компонентів саморегуляції у майбутніх вчителів. При цьому ми припускали, що індивідуальна система саморегуляції, з одного боку, інтегрує особистісні змінні різного рівня, пов'язуючи усвідомлюване та малоусвідомлюване у особистісній сфері. З іншого боку, індивідуальна саморегуляція опосередковує вплив на діяльність особистісних змінних, які виконують різні функціональні ролі у цілісному процесі регуляції довільної активності людини. Дані, отримані в дослідженні є перспективними для розробки системи розвитку саморегуляції у студентів-педагогів під час навчання у вузі.

Для досягнення поставленої мети нами були поставлені такі завдання: обґрунтувати доцільність особистісного підходу у дослідженні саморегуляції довільної активності; уточнити поняття усвідомлюваної саморегуляції довільної активності; визначити специфіку прояву особистісних особливостей студентів, які характеризуються різним рівнем розвитку саморегуляції.

Важливе місце у професіограмі вчителя відводиться сформованості механізмів усвідомлюваної саморегуляції, які опосередковуються особистісними характеристиками суб'єкту діяльності [1]. Актуальність дослідження особистісних аспектів саморегуляції пов'язана з розвитком суб'єктно-діяльнісного підходу, в основі якого розуміння того, що діяльність та активність людини не може бути безсуб'єктною та безособистісною. Основними характеристиками суб'єктної активності є: її творчий характер, здатність змінювати оточуючий світ (активність) і, що особливо важливо у

контексті цієї статті, здатність до самостійності, саморегуляції та самоорганізації (К.А.Абульханова-Славська, Б.Г.Ананьєв, А.В.Брушлінський, С.Л.Рубінштейн та ін.) [2].

Ще однією теоретичною основою дослідження особистісних аспектів саморегуляції – це концепція стилю саморегуляції особистості, розроблена М.І. Моросановою [3]. Результати досліджень, виконаних під її керівництвом засвідчили, що на прояв творчості, самостійності та інших суб'єктних системних властивостей, які опосередковують досягнення професійних та учбових цілей, перш за все впливають особистісні особливості, характерологічний склад людини, її самосвідомість, спрямованість, усвідомлювані різною мірою спонукання діяльності.

Саморегуляція поведінки індивіда розглядається нами як структурне утворення особистості, яке представляє собою єдність цілеспрямованих дій, які проявляються у прийнятті довільних рішень, доборі, оцінці засобів реалізації задуманого, самоаналізі вчинків, визначенні позицій щодо подій, ситуацій та ціннісному ставленні індивіда до самого себе. Під усвідомленою саморегуляцією, слідуючи розробкам О.А.Конопкіна, В.І.Моросанової та ін., ми розуміємо системно організований процес внутрішньої психічної активності людини, спрямованої на ініціацію, побудову, підтримку та керівництво різними видами і формами довільної активності, який безпосередньо реалізує досягнення прийнятих нею цілей [3], [4].

Визначаючи специфіку особистісних особливостей студентів різних років навчання, ми прагнули вирішити наступні задачі: 1) визначити специфічні особистісні особливості, що пов'язані з формуванням високого рівня свідомої саморегуляції довільної активності; 2) визначити, які з цих особливостей обумовлюють формування високого рівня свідомої саморегуляції загалом, а які носять тимчасовий характер, тобто, впливають протягом певного періоду професійного становлення студентів. Для вивчення особливостей прояву свідомої саморегуляції довільної активності досліджуваних нами була обрана методика „Стильові особливості саморегуляції поведінки (ССП-98)”, розроблена В.І. Моросановою [3]. Особистісні особливості вивчались за допомогою групи методик, що дозволяють діагностувати широкий спектр психологічних особливостей студентів, пов'язаних з формуванням системи свідомої саморегуляції довільної активності. Це - багатофакторний особистісний опитувальник Р.Кеттела, методика ЛК(в) Е.Г. Ксенофоновой, особистісний опитувальник Г. Айзенка, методика діагностики емоційної зрілості О.Я. Чебикіна, методика діагностики мотивації уникання невдач та методика діагностики мотивації до успіху Т.Елєрса.

Згідно поставленим задачам виявляється необхідним розглянути особливості кореляційних зв'язків показників свідомої саморегуляції довільної активності у групах студентів різних років навчання з високим та низьким її рівнем.

Серед обстежених нами студентів 4 та 5 року навчання не було виявлено таких, в яких сформованість саморегуляції відповідає низькому рівню, а відсоток таких студентів на 3 курсі (5%) не дає можливість встановити вірогідні кореляційні залежності. Тому нами аналізувалися такі групи: студенти першого та другого курсів з високим та низьким рівнем саморегуляції, студенти третього, четвертого та п'ятого курсів з високим та середнім рівнем саморегуляції.

Результати, отримані в ході кореляційного аналізу, проведеного в групі студентів першого курсу з високим рівнем саморегуляції засвідчили, що показник свідомої саморегуляції значимо корелює з показниками, що характеризують боязкість - сміливість ($r=-1,0$; при $p\leq 0,01$), практичність – мрійливість ($r=-1,0$; при $p\leq 0,01$), готовність до самостійної діяльності ($r=1,0$; при $p\leq 0,01$) та мотивацію уникання невдач ($r=1,0$; при $p\leq 0,01$). Аналогічні особистісні кореляти притаманні й показникам планування та регуляторна гнучкість.

Такі дані свідчать про те, що студентів першого курсу з високим рівнем саморегуляції характеризує певна нерішучість, практичність у судженнях, прагнення уникнути ситуацій, в яких вони почуваються непевно. Разом з тим, вони демонструють готовність до самостійної діяльності.

Характер цих взаємозв'язків свідчить про те, що у студентів першого курсу висока розвиненість уявлень про систему внутрішньо значимих умов діяльності, їх усвідомленість та деталізованість співвідноситься з переконанням у безглуздість будь-яких спроб самостійно досягти життєвих цілей, а висока регуляторна автономія з емоційною стійкістю та схильністю приховувати емоційні прояви.

Кореляційний аналіз проведений за результатами дослідження в групі студентів 1 курсу з низьким рівнем саморегуляції показав, що значимими тут виявляються інші взаємозв'язки. Так, загальний показник свідомої саморегуляції виявляє помірно значимий ($p<0,05$) взаємозв'язок з показником, що характеризує рівень конформізму ($r=0,437$). Такі дані свідчать про те, що для студентів першого курсу з низьким рівнем саморегуляції характерні певна несамостійність, залежність від думки інших людей, конкретність, інтровертованість. Разом з тим, вони, як і студенти з високим рівнем саморегуляції демонструють готовність до самостійної діяльності та прагнення уникнути ситуацій, в яких вони почуваються непевно.

Результати, отримані в ході кореляційного аналізу, проведеного в групі студентів другого курсу з високим рівнем саморегуляції показали, що загальний показник

свідомої саморегуляції значимо корелює з показниками, що характеризують рівень замкнутості – товариськості ($r=-0,995$; при $p\leq 0,01$) та практичності – мрійливості ($r=-0,932$; при $p\leq 0,05$). Ці дані вказують на те, що на початкових етапах отримання професійної освіти окремі сторони саморегуляції забезпечуються за рахунок певної напруженості, скритності, відособленості, практичності, хитрості, проникливості, підозрілості, ініціативності та готовності до подолання труднощів.

Кореляційний аналіз проведений за результатами обстеження в групі студентів 2 курсу з низьким рівнем саморегуляції показав, що значимими тут виявляються інші взаємозв'язки. Так, загальний показник свідомої саморегуляції виявляє помірно значимі ($p<0,05$) взаємозв'язки з показниками, що характеризують рівень конкретності - абстрактності мислення ($r=0,509$; при $p\leq 0,05$), конформізму – нонконформізму ($r=0,492$; при $p\leq 0,05$) та нейротизму ($r=-0,514$; при $p\leq 0,05$). Характер цих взаємозв'язків свідчить про те, що у студентів другого курсу низький рівень саморегуляції пов'язаний з їхньою незібраністю, несамостійністю, залежністю, емоційною нестійкістю.

Наведені вище дані дозволяють констатувати, що для студентів 2 курсу з недостатньою саморегуляцією характерні незібраність, несамостійність, неадекватність оцінки власних можливостей, залежність від думки інших людей, екстернальність у різних сферах діяльності, емоційна нестійкість та надмірна експресивність.

Як можна побачити, порівнюючи ці дві групи даних, особистісні кореляти регуляторних процесів та властивостей виявляються досить специфічними для студентів з різним рівнем сформованості свідомої саморегуляції довільної активності.

Переходячи до розгляду особистісних корелятів показників свідомої саморегуляції довільної активності, отриманих в групі студентів третього курсу з високим рівнем саморегуляції, відмітимо, показники загальної саморегуляції та процесу оцінювання результатів виявляють від'ємні зв'язки з показником емоційної експресивності ($r=-0,739$; при $p\leq 0,05$) та ($r=-0,718$; при $p\leq 0,05$). Як свідчать ці та інші виявлені кореляції, студенти третього курсу з високим рівнем сформованості саморегуляції адекватно оцінюють власні можливості, вважають себе готовими до самостійної діяльності, вони ініціативні, емоційно стійкі, однак не прагнуть приймати на себе відповідальність у міжособових стосунках, схильні приховувати почуття, не виражати їх у спілкуванні.

Порівняння кореляційних матриць у групах студентів 2 та 3 курсів з високим рівнем саморегуляції показало, що такі особистісні якості як практичність, дипломатичність та ініціативність притаманні обоим групам студентів.

Продовжуючи аналіз кореляційних залежностей в групах студентів з різною сформованістю саморегуляції, розглянемо взаємозв'язки, отримані в групі випробуваних 3 курсу з недостатнім її рівнем. Загальний показник свідомої саморегуляції у цій групі значимо корелює з показниками, що характеризують рівень практичності - мрійливості ($r=0,538$; при $p \leq 0,01$), консерватизму – радикалізму ($r=0,461$; при $p \leq 0,05$) та мотивації уникання невдач ($r=0,479$; при $p \leq 0,05$).

Такі дані свідчать про те, що для студентів третього курсу з недостатнім рівнем саморегуляції характерні певна практичність, консерватизм у поглядах та недостатня мотивація уникання невдач.

Специфічною особливістю для цієї групи випробуваних також є залежність рівня свідомої саморегуляції довільної активності від мотивації уникання невдач.

Кореляційний аналіз, проведений за результатами обстеження в групі студентів 4 курсу з високим рівнем саморегуляції, показав, що загальний показник свідомої саморегуляції довільної активності, а разом з ним показник регуляторної автономії, не виявляють значимих кореляцій серед досліджуваних особистісних особливостей. Характер виявлених взаємозв'язків свідчить про те, що у студентів четвертого курсу високий рівень сформованості саморегуляції пов'язаний з їхньою інтернальністю, ініціативністю та схильністю до експериментування, високими розсудливістю, реалістичністю, самоконтролем та відповідальністю.

Специфічною ознакою цієї групи є висока мотивація досягнень, владність, нормативність поведінки та здатність керувати як власними емоціями так і поведінкою інших людей.

Розгляд кореляційних зв'язків показників свідомої саморегуляції довільної активності з особистісними особливостями студентів 4 курсу, в яких загальний рівень саморегуляції виявився недостатнім, показав, що вони носять як додатній, так і від'ємний характер. Так, показник, що характеризує рівень сформованості свідомого планування діяльності, має від'ємні значимі кореляції з показниками експресивності, сміливості, екстравертованості, а також позитивний зв'язок з самоконтролем. Враховуючи те, що виразність показника планування в групі цих студентів значно нижче, ніж в попередній групі, ми припускаємо, що цим студентам більшою мірою притаманні експресивність, сміливість та спрямованість особистості на зовнішнє оточення та недостатній самоконтроль.

Загальний показник свідомої саморегуляції довільної активності значимо корелює з показником самоконтролю ($r=0,490$; при $p \leq 0,05$), а також з екстернальністю у галузі досягнень ($r=0,463$; при $p \leq 0,05$) та мотивацією уникнення невдач ($r=0,395$; при $p \leq 0,05$).

На підставі цих відомостей, можна констатувати, що у студентів 4 курсу із недостатньою сформованістю свідомої саморегуляції довільної активності пов'язані такі особливості особистості, як низький самоконтроль, впевненість у зовнішній обумовленості будь-яких у життєвих подій, недостатня мотивація уникнення невдач, а також легковажність, емоційна нестійкість, безініціативність.

Як можна припустити, порівнюючи дві групи четвертокурсників, рівень сформованості свідомої саморегуляції довільної активності створює певний вплив на рівень самоконтролю та нормативності поведінки, ініціативності, інтернальність-екстернальність системи ставлень до життєвих подій, насамперед до ситуацій, пов'язаних з досягненнями в діяльності.

Серед специфічних для цих студентів особливостей, пов'язаних з саморегуляцією, слід вказати екстравертованість та недостатню сформованість навичок забезпечення професійної діяльності.

Аналіз взаємозв'язків показників свідомої саморегуляції довільної активності, визначених у студентів 5 курсу з високим рівнем саморегуляції, показав, що показники планування та моделювання не виявляють значимих корелятив серед досліджуваних особистісних особливостей. Проте, за іншими показниками визначені достовірні кореляційні залежності. Так, загальний показник саморегуляції корелює з показниками, що характеризують стриманість-експресивність ($r=-0,607$; при $p \leq 0,05$), конформізм - нонконформізм ($r=0,612$; при $p \leq 0,05$), та рівень емоційної експресивності ($r=0,638$; при $p \leq 0,05$). Напрямок цих взаємозв'язків показує, що студентам 4 курсу з високим рівнем сформованості системи відомої саморегуляції довільної активності властиві стриманість, схильність приховувати почуття, не виражати їх у спілкуванні та незалежність.

Наведені дані вказують на те, що студенти 5 курсу з високим рівнем сформованості системи свідомої саморегуляції довільної активності суттєво відрізняються від попередніх груп з подібним рівнем саморегуляції. В них, як у деяких попередніх групах, спостерігається адекватна оцінка власних можливостей, напруженість, емоційна стійкість, стриманість та небажання демонструвати свої почуття. Однак, цей комплекс у п'ятикурсників обтяжений такими особливостями, як тривожність, відособленість від оточуючих, екстернальний локус контролю у

ситуаціях досягнень, інтровертованість та недооцінка власної компетентності у міжособових стосунках.

Проте, подібні відмінності в особистісних корелятах можуть бути обумовленими як високою саморегуляцією діяльності студентів, так і характером самої діяльності на цьому етапі професійного становлення майбутніх вчителів (проходженням виробничої практики, підготовкою до самостійної професійної діяльності та ін.) та пов'язаною з ним зміною в системі представлень про майбутню професію та про себе як суб'єкта професійної діяльності.

Кореляційний аналіз, проведений за результатами обстеження в групі студентів 5 курсу з недостатнім рівнем саморегуляції, показав, що загальний показник свідомої саморегуляції довільної активності, а також показники моделювання та регуляторної гнучкості не мають значимих кореляційних зв'язків з досліджуваними особистісними особливостями. Отримані дані також засвідчили, що студенти 5 курсу з недостатнім рівнем сформованості саморегуляції відрізняються розслабленістю, невимушеністю поведінки, соціабельністю, залежністю від інших, безініціативністю.

Порівнюючи результати кореляційного аналізу в групах випробуваних 5 курсу з високими та недостатніми оцінками по показнику загальної саморегуляції, можна відмітити, що показники конформізму та напруженості зустрічаються в обох групах в якості вагомих корелятив. Проте, в першій групі вони характеризують певну тривожність та відособленість від оточуючих, а в другій – розслабленість, невимушеність поведінки та соціабельність. Такі дані дозволяють припустити, що ці властивості безпосередньо пов'язані саме з саморегуляцією довільної активності.

Узагальнюючи отримані відомості, можна визначити ряд особливостей особистості які безпосередньо або опосередковано пов'язані з формуванням високого рівня свідомої саморегуляції довільної активності. Це адекватність оцінки власних можливостей, емоційна стійкість, практичність, сумлінність, ініціативність, дипломатичність, разом з тим, напруженість, замкнутість, нетовариськість, схильність приховувати свої почуття.

В свою чергу, особливості особистості, пов'язані з недостатнім формуванням системи свідомої саморегуляції довільної активності, такі: емоційна нестійкість, імпульсивність, недостатній самоконтроль, загальна екстернальність, неготовність до подолання труднощів, низька мотивація уникання невдач, соціальна активність та залежність від групи.

Таким чином, підводячи підсумки проведеному кореляційному аналізу можна зробити такі висновки:

1. Специфічними особливостями особистості, притаманними студентам з високим рівнем саморегуляції є інтернальність, емоційна стійкість, стриманість, ініціативність, схильність приховувати свої почуття. Екстернальність, безініціативність, недостатній самоконтроль, соціабельність та залежність від групи більш властиві студентам з низьким рівнем саморегуляції.

2. Серед особистісних особливостей, що носять тимчасовий характер, тобто, впливають протягом певного періоду професійного становлення студентів, можна виділити напруженість першо- та другокурсників, екстернальність у галузі невдач другокурсників незалежно від рівня саморегуляції, висока нормативність поведінки та мотивація досягнень мети четвертокурсників з високим рівнем саморегуляції, напруженість п'ятикурсників з високим рівнем саморегуляції, інтернальність та впевненість у собі п'ятикурсників з низьким рівнем саморегуляції.

1. Моросанова В.И. Личностные аспекты саморегуляции произвольной активности человека // Психологический журнал. – 2002. – т.23. - №6. – С.5-17.
2. Проблема субъекта в психологической науке / Под ред. А.В.Брушлинского, М.И.Воловиковой, В.Н.Дружинина. М.: Изд-во «Академический проект», 2000.
3. Моросанова В.И. Индивидуальный стиль саморегуляции: феномен, структура и функции в произвольной активности человека. – М., 1998.
4. Конопкин О.А. Психологические механизмы регуляции деятельности. – М., 1980.

